

ВПРАВИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Географія

Методичні рекомендації і особливості предмету

Формування соціальної та громадянської компетентності на уроках географії в межах змістової лінії «громадянська відповідальність» спрямовано на розвиток соціальної активності особистості, формування відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також важливість національної ініціативи, орієнтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку суспільства.

Розвиток соціальної та громадянської компетентності у процесі навчання географії може відбуватися на трьох рівнях: навчання про громадянську відповідальність; навчання для розвитку розуміння та формування ціннісних ставлень до громадянської відповідальності; навчання через здобуття практичного досвіду громадянської відповідальності.

Навчання про:

- географію як джерело відомостей про Землю та основу для формування світогляду;
- любов до рідного краю, адаптацію до навколишнього середовища, сучасного глобалізованого світу, адекватну поведінку в ньому;
- багатоманіття української культури та культури інших народів;
- активність і відповідальність у громадському й особистому житті;
- проблеми довкілля, дбайливе ставлення до природи, безпечне й доцільне використання досягнень науки і техніки, здоровий спосіб життя.

Навчання для розвитку розуміння і особистого ставлення:

- розвитку і соціалізації особистості учнів, формування загальнолюдських цінностей, усвідомлення, що всі люди рівні;
- розуміння фундаментальних прав і свобод людини при вивченні тем расового, національного, етнічного релігійного, статевого, вікового соціального складу населення України, Європи та світу;
- толерантного ставлення до інших думок і поглядів та формування моделі полікультурної поведінки;
- формування національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, громадянської позиції щодо збереження природи;
- стійкості та рішучості у відстоюванні власної позиції щодо ухвалення рішень у справі збереження і охорони довкілля, готовності брати участь у природоохоронних заходах;
- громадянської відповідальності за стан довкілля;
- формування діяльного члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями і почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

Навчання через:

- ефективну співпрацю з іншими над реалізацією соціально значущих проектів;
- розв'язання проблем довкілля із залученням місцевої громади, громадських об'єднань та інших спільнот;
- партнерські технології, інтерактивні методи роботи, ситуативне моделювання, проблемне навчання, кооперативне навчання, групові проекти та інші форми колективного навчання;
- обговорення локальних та регіональних проблем;
- виконання практичних вправ з географічної тематики та тематики з громадянської освіти й освіти з прав людини.

Приклади вправ

Клас	Тема	Очікуваний результат	Складові громадянської компетентності, які можна розвивати за допомогою запропонованої вправи
6	Кількість і розміщення населення Землі	<ul style="list-style-type: none"> • знає, що люди різні, але рівні; • розуміє загальнолюдські цінності; • усвідомлює толерантне ставлення до представників людських рас та народів світу. 	<ul style="list-style-type: none"> • толерантне ставлення до інших, їхніх думок і поглядів; • усвідомлення та поцінування багатоманітності світу; • повага до загальнолюдських цінностей; • уміння працювати в групах на засадах співробітництва.

Вправа «Меншість і більшість в нашій країні», 6 клас

Час: 15 хв.

Використані матеріали

Голлоб Р., Вайдингер В. «Зростаємо в демократії»: плани уроків для початкового рівня з питань ОДГ/ОПЛ. (Розділ III. Рівність: меншість і більшість. Урок 4, вправа «Меншість і більшість в нашій країні», с. 53–54).

Мета

Пояснити, що всі люди різні, але всі рівні, та сприяти формуванню толерантного ставлення.

Інструкція

1. Учні об'єднуються у малі групи. Кожна група отримує набір карток з переліком слів, які характеризують різні суспільні групи: Діти. Люди з інвалідністю. Жінки. Чоловіки. Роми. Китайці. Поляки. Ченці. Політики. Мусульмани. Європейці. Азіати. Американці. Африканці. Учні. Вчителі.
2. Учні у групах уважно роздивляються картки і розкладають їх від 1 до 17 за значущістю, на їхню думку, в суспільстві. Перша група презентує свою послідовність карток, а інші порівнюють з нею власні результати.

Обговорення

- Чому ви саме так розклали картки?
- Чи хотілося вам їх розмістити по-іншому? Чому?
- Чому розміщення карток у різних груп відрізняється?
- Як ви ставитеся до того, що визначається значущість людей за віковими, статевими ознаками, кольором шкіри, національною чи релігійною належністю?

Підсумки

Підведення до розуміння того, що всі люди різні, але рівні незалежно від їхніх біологічних чи соціальних характеристик. Треба толерантно, з повагою ставитися до іншого.

Роздатковий матеріал

Діти	Люди з інвалідністю	Жінки	Чоловіки
Роми	Китайці	Поляки	Ченці
Мусульмани	Європейці	Політики	Азіати
Американці	Африканці	Учні	Вчителі

Клас	Тема	Очікуваний результат	Складові громадянської компетентності, які можна розвивати за допомогою запропонованої вправи
------	------	----------------------	---

7

Африка
(§ 19. Населення)

- **розуміє**, що всі люди рівні;
- **поважає** представників інших расових, національних та етнічних груп;
- **усвідомлює** негативний вплив упереджень.
- толерантне ставлення до інших, їхніх думок і поглядів;
- визнання багатоманітності світу;
- уміння критично читати інформацію;
- уміння протистояти упередженням;
- уміння аргументувати свою думку;
- повага до різноманітності;
- визнання цінності рівності і справедливості;
- навички співпраці.

Вправа «Всі рівні – всі різні»,

7 клас

Час: 15 хв.

Використані матеріали

Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді «Компас», с. 112–114.

Мета

Пояснити, що всі люди є рівними, а упередженість – це негативне явище, яке заважає відкритій взаємодії та спілкуванню між людьми.

Інструкція

1. Учням зачитуються дві цитати (паралельно їх подано на слайді або записано на дошці чи фліп-чарті).

«Всі люди на землі – від сходу до заходу, від півночі до півдня – складають єдину групу; (вони) відрізняються за трьома основними ознаками: поведінка, зовнішність і мова».

«Ті люди, які живуть на крайній півночі (Європи), страждають від того, що вони знаходяться занадто далеко від сонця. Їх повітря холодне і небо хмарне. Тому їхній темперамент холодний, а їхня поведінка є грубою. В результаті їхні тіла стали незвичайними, шкіра стала білою, а волосся звисає донизу. Вони втратили гостроту розуму і гостроту сприйняття. Їх здолали неосвіченість і лінощі, вони вражені безсиллям і тупістю».

(Автор Саїд Аль Андалусі – відомий науковець із міста Кордова (зараз це Іспанія), який жив у 1029–1070 роках; уславився своєю мудрістю і знаннями. Слід пам'ятати, що для автора центром «цивілізації» того часу був басейн Середземного моря, а особливо Арабські королівства навколо нього. Наука не була настільки розвинута на Півночі, як Саїд називає Північну Європу, у порівнянні з арабським світом, Персією, Китаєм та Індією).

2. Учні об'єднуються у трійки і дають відповідь на питання:

- що каже текст про автора?
- чому автор описує людей з Північної Європи таким чином?
- чому автори пишуть такі тексти?

3. Один представник із трійки представляє результат.

Обговорення

- Чи можете ви навести приклади людей, які засуджували інших?
- Які бувають наслідки з того, що людей не цінують за те, якими вони є, а звертають увагу на їхнє походження чи місце проживання та зневажливо ставляться через цей фактор?
- Що ми маємо зробити, щоб протистояти впливу упередженості?

Підсумки

Підведення до розуміння того, що до людей не можна упереджено ставитися у залежності від ареалу їх проживання, кольору шкіри, волосся, розрізу очей, рівня освіченості чи інших якостей. Відкритість і толерантне ставлення без упереджень – це речі, які є цінними для спілкування та взаємодії між людьми.

Клас	Тема	Очікуваний результат	Складові громадянської компетентності, які можна розвивати за допомогою запропонованої вправи
------	------	----------------------	---

8

Релігійний склад населення України

- **розуміє** і поважає фундаментальні свободи людини;
- **усвідомлює** важливість толерантного ставлення до представників різних конфесій.

- толерантне ставлення до інших, їхніх думок і поглядів;
- усвідомлення багатоманітності світу;
- відкритість до інших культур, переконань та світогляду інших людей;
- навички критичного мислення;
- навички співпраці.

Вправа «Нова мечеть в містечку Колисанка», 8 клас

Час: 15 хв.

Використані матеріали

Посібник з протидії мові ненависті онлайн через освіту з прав людини «Закладики», с. 32–39.

Мета

Пояснити, що свобода релігії та релігійної терпимості є базовими цінностями, сприяти формуванню поваги до прав людини.

Інструкція

1. Учні об'єднуються у 5 груп, кожна група отримує текст:

МЕЧЕТЬ В КОЛИСАНЦІ

Ви живете в мальовничому містечку Колисанка з населенням близько 80 000 мешканців. За останні 60 років населення докорінно змінилося, почасти через те, що у регіоні стало безліч сімей іммігрантів, як приїхали з мусульманських країн. Деякі з цих сімей були тут протягом кількох поколінь, але до них, як і раніше, ставляться з підозрою. Тепер вони становлять майже 15% від загальної чисельності населення. Актуальною проблемою у місті є бажання мусульман мати мечеть, побудовану на частині покинутих земель, що належать муніципалітету. Ця земля перебуває в занепаді, знаходиться поруч з головною торговою вулицею, а також місцем, де регулярно відбуваються акти вандалізму і споживання наркотиків. Тому, коли багатий бізнесмен запропонував взяти проблему у свої руки, міський голова подумав, що нарешті настав його щасливий день! Рада міста охоче погодилася відмовитися від землі та витратити для фінансування 20% видатків на будівництво на цьому місці нової мечеті. Інші 10% витрат на будівництво, які підприємець не міг покрити, покривала мусульманська громада. Будівництво повинно було розпочатися на цьому тижні... але тихе містечко Колисанка раптом перестало бути тихим. І все через те, що рада міста прийняла відповідне рішення про побудову мечеті. Анти-мусульманська група закликала людей виходити на вулицю і «полювати на іноземців». Після цього відбулося збільшення расистських нападів на мусульман, у деяких з них доходило до насильства. Декілька мусульманських груп відповіли на це, і насильство між різними угрупованнями, ясна річ, зросло. Міський голова Колисанки закликав до спокою і заявив, що рішення про будівництво мечеті переглянуть після того, як відбудуться консультації з громадськістю.

2. Кожна група отримує роль, позицію якої вона має представити під час консультативної наради з мером. Група визначає три короткі аргументи за побудову мечеті чи проти побудови, залежно від ролі.

Роздатковий матеріал

Ви представляєте Традиціоналістську партію у раді міста, ви категорично проти мечеті. Ви думаєте, що це неправильно, щоб землі та ресурси міста використовувалися тими, хто не поважає традиції цієї країни і цього міста. Ви думаєте, що сім'ї іммігрантів вже мають привілеї від того, що можуть тут жити, і вони не повинні намагатися нав'язати інший спосіб життя у країні, де вони є гостями. Деякі з членів партії сильно налаштовані проти мусульман, вважаючи, що пряме насильство – це те, чого слід очікувати від громади, яка вірить у таку жорстоку релігію. Вам би дуже хотілося зменшити кількість мусульман у місті, тому що ви думаєте, що вони зруйнували традиційні цінності Колисанки. Ви також упевнені, що мечеть стане місцем для вербування терористів.

Ви представляєте Популістську партію у раді міста. Ви підтримали попереднє рішення побудувати мечеть на землі частково тому, що ви розумієте, що мусульманська громада вигідна для економіки міста, і ви не хочете їх відвернути від себе. Проте ви були дуже стурбовані скаргами жителів і недавнім спалахом насильства. Ви також переживаєте за себе на наступних виборах до ради. Ви, ймовірно, підтримуєте будь-який варіант, який виявиться найменш суперечливим.

Ви представляєте Партію різноманіття. Ви вірите, що відносно велика частина людей з різних куточків світу доповнює культуру Колисанки і вважаєте негативом факт, що місто так довго не створило можливостей для таких мешканців практикувати власну релігію. Вам би хотілося більше діалогу з різними громадами Колисанки. Ви також долучалися до спроб припинити насильство і замирити різні сторони. Ви також усвідомлюєте, що занедбана земельна ділянка є місцем, де концентруються соціальні проблеми міста, і що міська рада дотепер не мала достатньо коштів для загосподарювання цього простору.

Ви члени молодіжної асоціативної групи. Ваша група була створена для вирішення найгірших проблем молодих людей в Колисанці. Ви вважаєте побудову мечеті задоволенням релігійної потреби мусульманської громади, а також способом вирішення численних соціальних проблем, що виникли у результаті довгої занедбаності землі. Ви підтримуєте будівництво цієї мечеті, але стурбовані тим, що за рахунок цього рада міста може знехтувати іншими соціальними проблемами.

Ви є представниками асоціації мусульман Колисанки. Протягом багатьох років ви просили Раду виділити місце для релігійної мусульманської громади, але вам завжди відмовляли з фінансових міркувань. Ви вважаєте несправедливим те, що мусульманську громаду просять покрити 10% від витрат на будівництво за тих жорстких економічних умов для більшості людей, і коли християнська громада має 11 різних релігійних об'єктів, і ними користується набагато менше людей, ніж було б у мечеті. Ви відчуваєте, що вклад, який зробила ваша громада, не цінується, що люди, які належать до неї, несправедливо піддаються дискримінації в різних аспектах їхнього життя, і що, відмовляючись дозволити побудову мечеті, рада порушує фундаментальне право членів вашої громади на релігію. Ви стурбовані тим, що зміна рішення буде сприяти подальшому відчуженню мусульманського населення і може призвести до зростання насильства всередині спільноти.

3. Групи лаконічно озвучують наведені аргументи з пропозиціями підтримати чи ні будівництво мечеті.

Обговорення

- Наскільки легко було усвідомити себе у своїй ролі?
- Як ви думаєте, чи може ця ситуація виникнути в реальному житті?
- Як би ви відреагували, якщо б ця справа виникла в вашому місці проживання?

Підсумки

Підведення до розуміння, що свобода релігії та релігійної терпимості є базовими цінностями, що присутні в кожній європейській країні, але акти дискримінації на основі релігії ще не зникли. Дискримінація та нетерпимість – негативне явище, що порушує людську гідність та впливає на права людини, протидією є поширення культури миру та поваги до прав людини.

Клас	Тема	Очікуваний результат	Складові громадянської компетентності, які можна розвивати за допомогою запропонованої вправи
9	Кількість розміщення і густота населення України, його вікова і статева структура	<ul style="list-style-type: none"> • розуміє поняття соціальної справедливості; • усвідомлює необхідність гендерної рівності, гармонії і солідарності у суспільстві. 	<ul style="list-style-type: none"> • толерантне ставлення до інших, їхніх думок і поглядів; • повага до людської гідності та прав людини; • повага до різноманітності; • уміння аргументувати свою думку; • навички аналітичного мислення.

Вправа «Висловлювання», 9 клас

Час: 15 хв.

Використані матеріали

Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді «Компас», с. 63.

Мета

Пояснити необхідність соціальної справедливості та гендерної рівності, формувати толерантне ставлення до людей незалежно від статі, віку чи соціальної належності.

Інструкція

1. У кутках класу розміщено твердження: в одному «ТАК», у другому «НІ». Учня читається твердження, вони погоджуються чи не погоджуються з твердженням і займають позицію «ТАК», «НІ» або «НЕ ЗНАЮ».
2. Далі учні коментують свій вибір і наводять аргументи на його підтримку, також учні можуть змінити свою позицію.

Твердження

- Скорочення кількості населення України може призвести до зникнення української нації.
- Ситуацію зі скороченням населення України можуть поліпшити економічні та соціальні заходи.
- Населення України, що виїхало до інших країн, має обов'язково повертатися.
- В Україні середня тривалість життя жінок порівняно з чоловіками є вищою, тому треба змінити пенсійний вік: жінкам підвищити, а чоловікам зменшити.
- В Україні є велика кількість людей похилого віку, тому було б добре обмежити їх у фінансових ресурсах до мінімуму.
- Усі люди незалежно від віку, статі, етнічної чи національної належності є рівними.

Підсумки

Підведення до розуміння того, що всі люди незалежно від віку, статі, етнічної, національної чи соціальної належності є рівними і мають однакові права. Повага і толерантне ставлення до людини є основою мирного співжиття.